

EUROOPA PARLAMENDI AJALOOLINE TAUST

Euroopa Parlament sai alguse Euroopa Sõe- ja Terasühenduse (ESTÜ) ühisassambleest, millest kujunes Euroopas sel ajal tegutsenud kolme rahvusülese ühenduse ühisassamblee. Hiljem hakati ühisassambleed nimetama Euroopa Parlamendiks. Alates 1979. aastast valitakse Euroopa Parlamendi liikmed otsevalimistel. Aja jooksul on parlament põhjalikult muutunud. Kunagisest assambleest, mille liikmed nimetati, on saanud valimistel valitavate liikmetega parlament, mida tunnustatakse Euroopa Liidu poliitiliste eesmärkide seadjana.

ÕIGUSLIK ALUS

- Aluslepingud ([1.1.1](#), [1.1.2](#), [1.1.3](#), [1.1.4](#), [1.1.5](#));
- otsestel ja üldistel valimistel esindajate Euroopa Parlamenti valimist käsitlev otsus ja akt (20. september 1976), mida on muudetud nõukogu 25. juuni ja 23. septembri 2002. aasta otsustega.

KOLM ÜHENDUST, ÜKS ASSAMBLEE

Pärast Euroopa Majandusühenduse (EMÜ) ja Euroopa Aatomienergiaühenduse (EURATOM) loomist laiendati ESTÜ ühisassambleed, et hõlmata kõiki kolme ühendust. 142 liikmest koosnev assamblee tuli esmakordselt kokku 19. märtsil 1958. aastal Strasbourgis Euroopa Parlamentaarse Assambleena. 30. märtsil 1962. aastal sai assambleest Euroopa Parlament.

MÄÄRATUD LIIKMETEGA ASSAMBLEEST VALITAVATE LIIKMETEGA PARLAMENDIKS

Enne kui hakati korraldama otsevalimisi, määras iga liikmesriigi parlament ise Euroopa Parlamendi liikmed. Seega oli igal Euroopa Parlamendi liikmel topeltmandaat.

9. ja 10. detsembril 1974. aastal Pariisis toimunud tippkohtumisel otsustati, et Euroopa Parlamendi esimesed otsevalimised peaksid toimuma 1978. aastal või pärast seda, ning paluti parlamendil esitada uusi ettepanekuid 1960. aastast pärineva algse konventsiooneelnõu asendamiseks. 1975. aasta jaanuaris võttis parlament vastu uue konventsiooneelnõu, mille põhjal jõudsid riigipead ja valitsusjuhid 1976. aasta 12. ja 13. juulil toimunud kohtumisel kokkuleppele pärast paljude lahkarvamuste lahendamist.

Otsus ja akt otseste ja üldiste Euroopa Parlamendi valimiste kohta allkirjastati 20. septembril 1976. aastal Brüsselis. Akt jõustus 1978. aasta juulis, kui kõik liikmesriigid olid selle ratifitseerinud, ning esimesed valimised toimusid 7. ja 10. juunil 1979. aastal.

LAIENEMISED

Kui Taani, Iirimaa ja Ühendkuningriik 1. jaanuaril 1973. aastal Euroopa ühendustega ühinesid (esimene laienemine), suurendati Euroopa Parlamendi liikmete arvu 198-ni.

Teisel laienemisel, 1. jaanuaril 1981 ühines ühendustega Kreeka. Kreeka parlament nimetas Euroopa Parlamenti 24 liiget, kes 1981. aasta oktoobris asendati otsevalitud liikmetega. Euroopa Parlamendi teised otsevalimised peeti 14. ja 17. juunil 1984. aastal.

Kolmandal laienemisel, 1. jaanuaril 1986. aastal, kui Hispaania nimetas Euroopa Parlamenti 60 ja Portugal 24 liiget, kes asendati hiljem otsevalitud liikmetega, suurenes parlamendi kohtade arv 434-lt 518-le.

Pärast Saksamaa taasühendamist kohandati Euroopa Parlamendi koosseisu vastavalt toimunud demograafilisele muutusele. Vastavalt parlamendi enda ettepanekutele, mis esitati resolutsioonis parlamendiliikmete kohtade jaotuse kohta, suurenes EP liikmete arv 1994. aasta juunis toimunud valimistega 518-lt 567-le. Pärast ELi neljandat laienemist suurenes EP liikmete arv 626-ni, kusjuures arvesse võeti eelnimetatud resolutsioonis ette nähtud kohtade õiglast jaotust uutele liikmesriikidele.

Nice'i valitsustevahelisel konverentsil kehtestati EP uus kohtade jaotus, mida rakendati 2004. aasta Euroopa Parlamendi valimistel. EP liikmete maksimaalset arvu (varem 700) suurendati 732-ni. 15 vana liikmesriigi kohtade arvu vähendati 91 võrra (626 kohalt 535 kohani). Ülejäänud 197 kohta jaotati proportsionaalselt vanade ja uute liikmesriikide vahel.

Kui 1. jaanuaril 2007. aastal ühinesid ELiga Bulgaaria ja Rumeenia, suurendati Euroopa Parlamendi kohtade arvu ajutiselt 785-ni, et võtta vastu nende riikide EP liikmed. Pärast 2009. aasta 4.–7. juunini toimunud valimisi vähendati kohtade arvu 736-ni. Kuna 1. detsembril 2009 jõustunud Lissaboni lepinguga oli Euroopa Parlamendi liikmete arvu ülempiiriks seatud 751, mida kuni järgmiste valimisteni tuli ajutiselt tõsta 754-ni, lisati 2009. aasta juunis valitud 736-le parlamendiliikmele ametiajal 2009–2014 kaheksateist uut parlamendiliiget. Selle aluseks oli 23. juunil 2010 toimunud valitsustevahelisel konverentsil vastu võetud ja seejärel liikmesriikide poolt ratifitseeritud muutmisprotokoll. Seoses Horvaatia ühinemisega 1. juulil 2013 suurendati parlamendikohtade piirarvu ajutiselt 766-ni, et võtta vastu 12 Horvaatiat esindavat parlamendiliiget, kes valiti 2013. aasta aprillis (vastavalt Horvaatia Vabariigi ühinemistingimusi käsitleva akti artiklile 19).

2014. aasta valimisteks vähendati parlamendiliikmete arvu taas 751-ni. Kohtade jaotus vaadati uuesti läbi, pidades silmas 2019. aasta mais toimuvaid valimisi ja võimalikku Brexitit. (1.3.3).

VOLITUSTE JÄRKJÄRGULINE SUURENEMINE

Liikmesriikide osamaksude asendamine ühenduse omavahenditega (1.4.1.) 22. aprillil 1970. aastal allkirjutatud Luxembourgi lepingu kohaselt tõi kaasa parlamendi eelarvepädevuse esimese laiendamise. Teine sama küsimust käsitlev leping, millega tugevdati parlamendi volitusi, allkirjastati 22. juulil 1975 Brüsselis (1.1.2).

Ühtse Euroopa aktiga suurendati parlamendi rolli teatavates õigusloomevaldkondades (koostöömenetlus) ning ühinemis- ja assotsieerimislepingute puhul muutus nõutavaks parlamendi nõusolek.

Maastrichti lepingust, millega kehtestati teatavates õigusloomevaldkondades kaasotsustamismenetlus ja laiendati koostöömenetlust teistele aladele, sai alguse parlamendi muutumine tõeliseks kaasseadusandjaks. Sellega sai parlament volituse komisjoni koosseisu lõplikuks heakskiitmiseks, mis on oluline samm parlamendi poliitilise kontrolli suurendamisel ELi täitevvõimu üle (1.1.3).

Amsterdami lepinguga laiendati kaasotsustamismenetlust enamikule õigusloomevaldkondadele ja reformiti seda menetlust, nii et parlament muutus nõukoguga võrdseks kaasseadusandjaks. Parlamendi kontroll täitevvõimu üle suurenes taas, kui komisjoni presidendi ametisse nimetamine muudeti sõltuvaks parlamendi nõusolekust. Nice'i lepinguga laiendati kaasotsustamismenetluse kohaldamisala veelgi.

26. veebruaril 2001. aastal allkirjastatud Nice'i leping, millega muudeti Euroopa Liidu lepingut, Euroopa ühenduste asutamislepinguid ja teatavaid nendega seotud akte, jõustus 1. veebruaril 2003. aastal. Uue lepingu eesmärk oli reformida Euroopa Liidu institutsioonilist struktuuri, et tulla toime edasise laienemise raskustega. Suurendati parlamendi seadusandlikke ja järelevalvevolitusi ning nõukogus sai hakata kvalifitseeritud häälteenamust nõudvat hääletamist kasutama suurema arvu valdkondade puhul (1.1.4).

Lissaboni lepingu (1.1.5) kohaselt laienes taas oluliselt nii kvalifitseeritud häälteenamuse kohaldamine nõukogus (kasutades uut meetodit alates 1. novembrist 2014 vastavalt Euroopa Liidu lepingu artiklile 16) kui ka kaasotsustamismenetluse kohaldamine (nüüdseks on lisandunud umbes 45 uut õigusloomevaldkonda). Kaasotsustamisest, mida nüüd nimetatakse seadusandlikuks tavamenetluseks, sai kõige enam kasutatav otsustamismenetlus ja seda kohaldatakse eriti tähtsates valdkondades, nagu ühine põllumajanduspoliitika ning õigus- ja julgeolekupoliitika. Lisaks on parlamendi osatähtsus kasvanud aluslepingute tulevaste muudatuste ettevalmistamisel (ELi lepingu artikkel 48). Peale selle muutus osana Lissaboni lepingust (ning algselt osana Euroopa põhiseaduse lepingu läbikukkunud eelnõust) õiguslikult siduvaks Euroopa Liidu põhiõiguste harta, millele kirjutasid 7. detsembril 2000. aastal Nizzas alla Euroopa Parlamendi president, Euroopa Komisjoni president ja nõukogu eesistuja (4.1.2).

23.–26. mail 2019. aastal toimunud Euroopa Parlamendi valimistega seoses ilmnes, et parlament kasutab täiel määral Euroopa Liidu lepingu artikli 14 lõiget 1: „Euroopa Parlament täidab koos nõukoguga seadusandja ja eelarve kinnitaja ülesandeid.

Ta täidab vastavalt aluslepingutes ettenähtud tingimustele poliitilise kontrolli ja konsulteerimise funktsiooni. Parlament valib komisjoni presidendi.”

Nii 2014. aasta kui ka 2019. aasta valimisteks esitasid Euroopa tasandi erakonnad (1.3.3) valijatele oma esikandidaadid Euroopa Komisjoni presidendi ametikohale. Võib julgelt öelda, et esikandidaatide süsteem on osutunud edukaks, kuna 22. oktoobril 2014. aastal toimunud istungil valiti Euroopa Komisjoni presidendiks kandidaat, kes oli 2014. aasta mais toimunud Euroopa Parlamendi valimistel pälvinud suurima toetuse.

Udo Bux
05/2019

